

NYULASSY ÁGNES

Borisz a források tükrében

A politikai kapcsolatok megerősítésének egyik bevett formája a házasságkötés volt.

A XII. századi orosz-magyar közeledésben az első példa erre Álmos herceg és a kijevi nagyfejedelem, Szvjatopolk lányának frigye 1104-ben,¹ majd ezt követte Kálmán király második házassága, de ide sorolhatnánk a későbbiekből Belos bán leányának és Valagymir Msztjiszlavicsnak eljegyzését és II. Géza orosz hercegnővel (Eufroszina) kötött házasságát is.

Miután 1110 táján Kálmán király normann származású felesége elhunyt, 1112-ben pedig N. fia is meghalt,² így ugyanebben az esztendőben nőül vette Vlagymir Monomach perejaszlavi és szuzdali fejedelem leányát, Volodimer-na Ofimját,³ másképpen Eufémiát. A fiatal lány valószínűleg nem élt boldog házasságban férjével, így érthette idő előtt az a vád, hogy hűtlen Kálmánhoz, aki a keresztényi megbocsátás helyett a „vétkest elbocsátotta. De nem erőszakos vakmerőségből, mert tudta, hogy meg van írva: „Aki az Isten egybekötött, ember szét ne válassza.” Mt 19,6 : Tehát nem is ő vált el tőle, hanem a törvény választotta el őt attól akit a vétke vádolt, a bűne elítélt és gonosztette sodort keserves helyzetbe. A törvény küldte hát vissza az asszonyt a hazájába. Házasságtöréséből egy Borith nevű fiú született; Borith pedig Kálmánt nemzette.”⁴ – mondja a Képes Krónika.

¹ Font Márta: Így élt Könyves Kálmán. Bp. 1993. 136.

² Scriptores rerum Hungaricarum I. /E., Szentpétery/. Bp. MCMXXXVII. 429. /A későbbiekben SRH/ Képes Krónika. (Bellus Ibolya ford.) Bp. 1986. 186. Antonio Bonfini: A magyar történelem tizedei. /ford. Kulcsár Péter/. Bp. 1995. 2.5.250

³ Hodinka Antal: Az orosz évkönyvek magyar vonatkozásai. Bp. 1916. 94.

⁴ SRH I. 429. Képes K. 186. Gombos, F.A.: Catalogus fontium historiae Hungaricae. I.–III. Bp. 1937–1938. 647

Talán nem is szerették az orosz hercegnőt a Kálmánhoz közel álló előkelők, ezért támadták oly bősen. Tudunk más ehhez hasonló esetről, hiszen közel egykorúnak számít IV. Henrik császár és Eufémia nagynénjének, Vszevolodna Eupraxiának sikertelen házassága.⁵

A várandós Eufémia tehát odahaza, Kijevben – ahol apja V. Monomach ekkor már kijevi nagyfejedelem (1113–1125) volt – szülte meg gyermekét. Borisz valószínűleg ott is nevelkedett, ifjúkorát is Kijevben töltötte,⁶ mint a fejedelmi család sarja.

Későbbi viselkedéséből feltételezhetjük, magyar trónörökösnek tekintették és úgy nevelték, hogy jogot formálhasson a magyar koronára, mint Árpád-házi sarj, Kálmán törvényes gyermeke. Másképpen nem lenne érthető az a szívós kitartása, mellyel a magyar koronáért negyed évszázadon át újra meg újra harcot vívott. Tulajdonképpen a magyar krónikák – elsőként talán II. Géza krónikása – kérdőjelezte meg egyedül Borisz Kálmántól való származását,⁷ míg a külföldi kortárs szerzők Kálmán fiának tartották.⁸ Természetesen Borisz is Kálmánt vallotta apjának, amint a bizánci forrásokban használt neve, a Kalamanos⁹ erre utal, sőt leszármazottai is családnévként ezt viselték.

II. István, Kálmán törvényes utóda uralkodott 1116-1131 között Magyarországon. Mind emberi tulajdonságai,¹⁰ mind politikája révén sok ellenséget szerzett magának alattvalói körében és külföldön egyaránt.¹¹ Nagybátyja,

---

⁵ Hodinka Antal: Kálmánfi (Kolománovics) Boris. *Történelmi Tár* 1889. 422.

⁶ Makk Ferenc: *Borisz, egy XII. századi trónkövetelő*. AUS. Szeged, 1974. 62. Sz. P. Rozanov: Evfimijá Vlagyimirovna i Borisz Kolomanovics. *Iz evropejszkoj politiki XII. v. Izvesztija Akademii Nauk SzSzSzR. VII. szériája. Otdel Gum. Nauk. No 8-9. Leningrád No 9.* 649.

⁷ Domanovszky Sándor: Anonymus és a II. Géza korabeli Gesta. *Századok*, 1933. 38-54. 163-184.

⁸ Gombos 28, 377, 442, 647, 1766.

⁹ Hodinka 1889. 443. Makk 1974. AUS. 62. Moravcsik Gyula. *Az Árpád-kori magyar történet bizánci forrásai*. Bp. 1988. 271.

¹⁰ SRH I. 442. – „Lelkének indulatában István király sok gonosz dolgot cselekedett, amit nem kellett volna tennie. Krisztiana úrasszonyt megégettette, embereken lóganéjból rakott tűzön főzetett. ...István király kegyetlensége miatt szenvedte el Almus herceg jogállapotának kisebb, illetőleg közepes csökkenését.

¹¹ Bár megvakították, de a haláltól félve Görögországba menekült István király elől.” – Képes K. 196.

Álmos herceg is 1125 táján Bizáncba menekült előle, ahol Ioannész Komnénosz császár szívesen fogadta.¹² Macedóniában egy várost is kapott, melyet Konstantiniának neveztek el, ez lett az emigráns magyarok központja.

A magyar-bizánci viszony ezután egyre romlott Ioannész császár hűbérletési terve következtében.¹³ Ennek egyik jele a kereskedelmi kapcsolatokban mutatkozott meg. A magyar kereskedők a XII. században már bekapcsolódtak a levantei kereskedelembe, jelen voltak Prágától egész Konstantinápolyig a piacokon, többek között – a bizánci területeken fekvő, de a magyar határhoz közeli – Barancsban is, ahol megverték, bántalmazták őket.

II. István természetesen felindult ezen, már csak egy lépés választotta el Bizánc megtámadásától. Ez sem váratott magára sokáig, mert mikor Álmos kiadatását követelte 1127-ben, és azt megtagadta a bazileosz, hadat indított Bizánc ellen.¹⁴ A háború két éven át tartott. A magyar sereg a Dunán átkelve sorra foglalta el a városokat, Belgrádot, Barancsot, Ništ, Szardikét (Szófia). Philipopoliszig nyomult. A krónika szerint hétszáz frank vitéz növelte II. István seregének¹⁵ katonai erejét. A támadást akkor sem állította le, amikor Álmos már meghalt. A következő esztendőben 1128-ban a bizánci császár indított hadat Magyarországra: a Duna bal partján legyőzte a magyarokat, előkelő foglyokat ejtett, elfoglalta Zimony és Haram várát, a Szerémség kifosztása után pedig visszavonult. Kinnamosz említi történeti munkájába szöve, hogy II. István gyengélkedett ebben az időben.¹⁶ Ezt használták ki az előkelők, akik elégedetlenek voltak II. István besenyőket támogató belpolitikájával és a bizánci seregtől elszenvedett katasztrofális vereséggel.¹⁷

Így vall erről a Képes Krónika: „Történt pedig, hogy a király Agriában (Eger) súlyosan megbetegedett, már mindenki halálát látta. Az árulók – hiú

¹² Ioannisz Komnénosz császár (1118–1143) Szent László leányát, Piroska-Eirénét vette feleségül. Így Álmos herceg a bizánci császárné első unokatestvére volt, mivel I. László Álmos trónutódlását támogatta Kálmán ellenében, Ioannész apósa politikájának kései támogatását fejezhette ki ezzel a gesztussal.

¹³ SRH I. 439-440. „... a magyar király az ő hűbérese...” Képes K. 194.

¹⁴ Moravcsik Gyula: *Bizánc és a magyarság*. Bp. 1953. 76–77.

¹⁵ SRH I. 440. Képes K. 195.

¹⁶ Moravcsik 1988. 196-197.

¹⁷ Makk Ferenc: *II. Béla történetéhez*. AUS XL. Szeged, 1972. 37.

reménytől vezettetve – Bors ispánt és Ivánt királlyá választották. Mikor azonban Isten akaratából meggyógyult a király, Ivánnak fejét vétette, Bors ispánt pedig csúfosan Görögországba száműzte a királyi udvarból és úgy határoztak, hogy az ő nemzetségéből többé senki ne legyen méltó arra, hogy a királyi udvarba belépjen.”¹⁸

A magyar történetírásnak egyik vitatott problémáját tárja elénk a fenti részlet és kellőképpen meg is osztja a történészek táborát. Ki volt az előkelők által királlyá választott Bors ispán és Iván?

A történészek túlnyomó többsége nem tartja azonos személynek Bors ispánt és Borisz herceget, Kálmán feltételezett fiát. Érvek azonban nem egyeznek. A múlt századi magyar történetírás kiemelkedő egyénisége, Pauler Gyula azt feltételezi, hogy „Iván és Bars ispán talán a honfoglaló Bars ivadéka, kiről nevezék – a hagyomány szerint – Borsod és Bars vármegyéket.”¹⁹ Ivánról nem tesz említést, így a kettejük büntetésének különbsége sem ragadja meg figyelmét.

Moravcsik Gyula sem szentel nagy figyelmet a kérdésnek.²⁰ Makk Ferenc Ivánt és Bors comest előkelő származásúnak tartja, még azt is megengedi, hogy „talán nőágon az Árpád-házzal is rokonságban állottak.”²¹ A továbbiakban pedig azt mondja: „a comes címből talán arra is következtethetünk, hogy a királyi udvarból kiűzött Bors maga II. István kíséretébe tartozott, s feltehetően egészen addig az ideig a Kálmán-párt soraiban foglalt helyet. Nyilván hasonló mondható el Ivánról.”²² Ha Boriszról lenne szó, feltételezi, hogy duxnak nevezték volna s nem egyszerűen comesnek.²³ Font Márta is elfogadja az előbbi véleményt.²⁴

Kristó Gyula nem mond ellent egyik nézetnek sem. „Meglehet, hogy Bors ispánban Boriszt kell látnunk, aki orosz segítséggel (erre utalhat az Iván név) jött Magyarországra, s párthíveket szerzett a hajdani Kálmán-párt II. István-
nal elégedetlen előkelőkből.”²⁵

---

¹⁸ SRH I. 444. Képes K. 196-197.

¹⁹ Pauler Gyula: *A magyar nemzet története* I. Bp. 1899. 238.

²⁰ Moravcsik 1953. 77.

²¹ Makk AUS 1972. 37.

²² Makk AUS 1972. 37.

²³ Makk 1987. 61.

²⁴ Font Márta: Magyar-orosz politikai kapcsolatok a XII. században. *Aetas*, 1995/3. 56.

²⁵ Kristó Gyula: *Magyarország története 895–1301*. Bp. 1998. 164.

A fentiekkel ellentétben Sz. P. Rozanov és K. Grot elfogadja Bors ispánt Borisszal azonos személynek.²⁶ Ezt teljességgel alátámasztó forrásról nincs tudomásunk. Az ismert tényeket azonban végiggondolva azt kell feltételeznünk, hogy Boriszt úgy nevezték Rusciában, mint aki az Árpád-házból származó Kálmán törvényes leszármazottja, tehát herceg (knyáz), aki a trónt is megszerezheti, ha bátyja, István távozik az élők sorából vagy sikerül őt félreállítani. Mivel II. István nem örvendett közkedveltségnek, könnyen előfordulhatott, hogy a Kálmán-párti főurak is, akik csalódtak királyukban, ugyancsak Árpád-házi férfi leszármazott után néztek. Az is természetes, hogy elsősorban Kálmán leszármazottját keresték meg. Borisz megfeleltethet a Kálmán-pártiak céljainak: nyilván tudni vélték, hogy Eufémia politikai ármány áldozata lett, gyermeke nem törvénytelen, herceghez méltó nevelést kapott a kijevi nagyfejedelemi udvarban és fiatal volt, azaz irányítható. A pillanat pedig – II. István súlyos betegsége, a bizánci háború – alkalmas volt arra, hogy behívják Boriszt az országba. De akár milyen jogcímen, akár álnéven is, itt tartózkodhatott már. Rövid előzetes szervezkedés után pedig megválaszthatták királynak. De miért Ivánnal együtt választották meg?

A király hamarosan jobban lett, felülkerekedett és megbüntette Ivánt és Bors comezt. Ivánt lefejezték, Borst pedig száműzték Görögországba. Miért nem egyforma büntetést szabtak ki rájuk? Makk Ferenc szerint az Árpád-házi nőági származás volt az oka, hogy Borsra csak a kiűzetés várt. Ám, ha Bors Árpád-házi ivadék, mit keresett mellette társkirályként egy szláv nevet viselő ember. Az orosz-magyar kapcsolatok nem álltak olyan magas szinten, hogy az Árpád-ház ellenében egy orosz származású embert királynak válasszanak. Ez csak akkor tűnik lehetségesnek, ha Iván szoros, esetleg rokoni kapcsolatban állt Bors-Borisszal.

De azt is feltételezhetjük, hogy Borisz II. István tudtával volt Magyarországon. Nevét, magyarította, ami minden időben minden nemzetnél kézenfekvő. Mivel Kálmán az ő származását kétségbe vonta, nem is viselhette a dux címet. II. István körében csak a kíséret tagja (comes) lehetett. A dux címet valószínűleg a Kálmán iránti lojalitásból, kegyeletből sem viselhette. Így a csendes trón várományosok sorába tartozott, mivel II. Istvánnak nem volt utóda, ő pedig tulajdonképpen István öccse volt.

²⁶ Rozanov 650. K. Grot: *Iz isztorii Ugrin i szlavjantva v XII. v.* (1141 – 1173). Warsava. 1889. 24.

Bors ispán tehát Görögországba üzetett, amint arról közvetetten a bizánci források is szólnak. 1128–1131 között ugyanis emlegetnek egy Kalamanosz nevű ifjút, akit Ioannész császár szívesen fogadott, panhyperszebasztosz rangot adományozott neki, sőt egyik unokahúgát, talán Anna Dukainát adta hozzá feleségül. Így hát egyáltalán nem biztos, hogy Borisz Kijevből ment a bazileosz udvarába,²⁷ hanem magyar honból. Már csak azért is, mert Kijev messze esett a magyar-bizánci hadmozdulatok területétől, s honnan lehetett olyan jól és gyorsan értesült – ha nem Magyarországról – a pillanatnyi politikai viszonyokról. Innen tudhatott arról is, hogy Bizánc a magyarországi politikai menekültek központja. Ezért számított tervei megvalósításában, a magyar korona megszerzésében a bizánci császárra. Borisz ez idő tájt való bizánci tartózkodásáról Freisingi Ottó is tud.²⁸

Bors és Borisz ezek szerint tehát egy időben érkezett Konstantinápolyba. Értesüléseink azonban a későbbiekben csak Boricius (Borisz) hercegről vannak, aki új hazájában a kralész (király) címet viselte.²⁹ Az a véleményünk, hogy a kralész címet ő az előzetes magyarországi történetre alapozva viselhette, ez pedig csak az 1128-as királyválasztás lehetett. Itt összeér a két életút, Bors ispáné és Boriszé, mivel Bors ispánt választották meg a magyar előkelők királynak, és Borisz viselte a címet bizánci száműzetésében.

A krónika szerint a gyermektelen II. István – még halála előtt – igen megörült annak a hírnék, hogy unokaöccse, a megvakított Béla él és az országban rejtegetik. Feleséget szerzett neki, a szerb Uros vajda lányát, Ilonát és Tolnában helyezte el őket „királyhoz illő jövedelem”-mel.³⁰ Az ország nagyjainak egy csoportja viszont ez időben Zsófiának – a király nővérének – fiát, Sault szerette volna trónra juttatni.³¹ Bizonynal ezért újult ki az ismét erőre kapó Álmos-pártiak és Kálmán-pártiak csatározása. Így csak két hónap múltán, 1131. április 28-án koronázták királlyá Bélát, Saulról pedig – ha csak nem azonos a Krónika 162. versében szereplő Saul szerzetessel (vir religiosus), akit Béla részegségében ellenségei kezére adott – a továbbiakban nincs információnk.

---

²⁷ Makk Ferenc: *Magyarország a XII. században*. Bp. 1986. 107–108.

²⁸ Gombos 28.

²⁹ Makk 1986. 108. Gombos 2290.

³⁰ SRH I. 443. Képes K. 196.

³¹ SRH I. 444. Képes K. 196.

Amikor a Magyarországon lejátszódott eseményekről Borisz értesült, elérkezettnek látta az időt, hogy újból harcba szálljon a koronáért. Segítséget kért Ioan-nész császártól, aki viszont elutasította, arra hivatkozva, hogy minden katonai erejére szüksége van, hiszen azon túl, hogy a belső villongásokat le kellett küzdenie, a kisázsiai szeldzsuk emirátus támadásait (1130-1135) is ki kellett védenie.³²

Borisz ezt követően Lengyelországba ment, III. Bolesław udvarába.³³ Ferduszájú Bolesław már Kálmán királyt is segítette Álmossal szemben.³⁴ Most sem késlekedett Kálmán leszármazottját katonai erejével támogatni az Álmos-ági Béla ellenében.

A lengyel fejedelem persze külpolitikai okok miatt állt Borisz mögé. Lengyelországot ugyanis továbbra is fenyegette a német elnyomás; így Bolesławnak az a lehetősége maradt, hogy a Német-Római Császárság és szövetségesei ellenében egy viszonylag erős hatalommal vegye fel a kapcsolatot. Mivel Soběslav cseh herceg (1125–1140) és Leopold osztrák őrgróf a császár felé is elköteleződtek, ugyanakkor Magyarország irányába rokoni kapcsolatokat építettek ki II. Béla leánytestvéreivel,³⁵ így a magyarok szövetségesként való megszerzését csak úgy érthette volna el, ha Boriszt a magyar trónra segíti, az pedig hálából hű segítő- és fegyvertársa lesz a német expanzió elleni védekezésben.³⁶

Borisz és a lengyel fejedelem csapataihoz oroszok és a politikai menekült magyar urak csatlakoztak.³⁷ Font Márta szerint a volhiniai Vlagyimirből érkeztek a rutén harcosok Andrej Vlagyimirovics fejedelem vezetésével, aki Bolesław szövetségeseiként is jöhetett, de valószínűbb, hogy Boriszt kívánta támogatni, mivel anyai nagybátyja volt.³⁸ (Rozanov zsoldosoknak vallja ezeket az orosz katonákat.)³⁹

³² Makk Ferenc: *Borisz, egy XII. századi trónkövetelő*. Acta Universitas Segediensis. Szeged, 1974. 63.

³³ SRH I. 426-427. Képes K. 202. Gombos 28, 442, 477, 490, 1765.

³⁴ Kristó 1998. 140–141.

³⁵ Soběslav cseh herceg 1123 körül II. Béla Adelhaid nevű leánytestvérét vette feleségül, Babenberg Albert pedig 1132-ben Hedviget, a másik nővérét vette nőül. Így mindkettőjük rokoni mivoltukban siettek Béla segítségére. Gombos 28, 1765.

³⁶ Makk 1986. 110.

³⁷ SRH I. 448. Képes K. 200. Gombos 135, 442.

³⁸ Font Márta: Fattyú volt-e Borisz? *Interpress Magazin* 1984. 10. sz. 25. Font, Aetas, 1995/3. 56.

³⁹ Rozanov 1930. 654.

1132 nyarán északi irányból nagy erővel indult meg Borisz és szövetségeseinek támadása. Egészen a Sajóig jutottak. II. Béla sem tétovázott, hanem se-regét összegyűjtve felvonult ellenük.

A Képes Krónika nagy teret szentel ennek az eseménynek. Jól kitűnik a szövegből, hogy II. Béla királysága nem áll még szilárd lábakon ebben az időben. Úgy tűnik, az 1131-es aradi gyűlésen a Kálmán-párti főurak soraiban elkövetett méészárlás⁴⁰ nem törte meg erejüket, „a legtöbb nemes Borith párt-jára állt.”⁴¹ Tehát még egy esztendő múltán sem nyugodtak bele abba, hogy vak ember legyen Isten választottja a magyar trónon, akinek a „szeme” a fele-seége, egy erős, állhatatos és okos asszony, férjének teljes jogú társa minden-ben, mint ezt az együttesen kibocsátott okleveleik⁴² is mutatják.

Az ütközetet megelőzően a Sajó partján II. Béla királyi tanácsot tartott, té-mája Borisz származása volt.⁴³ A krónikás a Béla mellett állókat is úgy mutat-ta be, mint akik nem egyöntetűen hűek hozzá, közöttük is vannak Boriszhoz húzók. S itt megismétlődött az aradi esemény, a Kálmán-párt újabb vérvesz-teséget szenvedett.⁴⁴ Ezután még egy történet következik, mely szintén arról szól, miként lakoltak az árulók.⁴⁵ A krónika szerző itt és más eseményeknél is

---

⁴⁰ SRH I. 446–447. Képes K. 199.

⁴¹ SRH I. 448. Képes K. 200.

⁴² Georgii Fejér: *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*. II. Buda, 1829. 94, 108.

⁴³ „Mekérdezte őket a király: úgy tudják-e, hogy Borith fattyú, vagy pedig Kálmán király fia. Az ő királyságának hívei azt felelték, kétséget kizáróan tudják, hogy Borith fattyú és egyáltalán nem méltó a királyi koronára. A hűtlenek és ellentmondók azonban bizonytalankodva sugdolóztak és tétovázásukban két pártra oszolva rosszban sántikáltak.” – SRH I. 448. Képes K. 200–201.

⁴⁴ Bonfini 2.6. 175

⁴⁵ „A király és tanácsosai ... szilárdan elhatározták, hogy az árulókat azon nyomban le-ölik, hogy azok – ha tovább késlekednek – át ne mehessenek Borith-hoz, és veszedelemben ne döntsék az országot. Ekkor lázadás tört ki, legott elfogták Lampert ispánt, és amikor kivonszolták a királytól, testvére egy székkal hasította ketté a fejét, úgy, hogy a repedésen kilocsant az agyveleje. Fiát, Miklós ispánt ugyanott lefejezték, meggyilkolták az Acus nemzetségből való Moynolthot meg másokat is.” – SRH I. 448–449. Képes K. 201. Bonfini 2.6.180

⁴⁵ „Az árulók feje Tivadar volt Symád nemzetségből meg Folcus és Titus, de különös-képpen Sámson. Sámson, aki Turda és Tamás ispánok apja volt, azt javasolta, hogy el-megy a királyi gyűlésre és sokak jelenlétében gyalázza a királyt... A király ... amikor fő-embereivel és vitézeivel a sátorban üldögélt, ím belépett Sámson, és ezt mondta a

arra törekszik, hogy az olvasók okuljanak a történetekből: az árulók feltétlenül elnyerik büntetésüket, a törvényes király pedig Álmos fia, Béla.

1132. július 22-én csapott össze a két fél a Sajónál, ahol Borisz és szövetségesei megfutamodtak.⁴⁶ Ezzel II. Béla helyzete megszilárdult Magyarországon, ám a csatározások nem zárultak le. Soběslav cseh fejedelem, aki a Sajó menti csatában ugyan nem vett részt, utólag több támadást indított III. Bolesław ellen: 1132 őszén, 1133 elején és 1134 februárjában is. Így azt is megakadályozta, hogy Borisz lengyel segítséggel újabb fegyveres kísérletet tegyen a magyar trón megszerzésére.⁴⁷ Przemysli Vlagyimirko pedig 1135-ben tört be Lengyelországba,⁴⁸ talán a fentiekhez hasonló megfontolásból?

Hodinka Antal Kálmánfi (Kolomanovics) Boris című tanulmányában több problémát vet fel az 1132-től folyó harcokkal kapcsolatban.⁴⁹ Ezek közül egyet emelünk ki, Bolesław 1134. évi Magyarország elleni harmadik hadjáratát, melyről Kadłubek lengyel krónikájából értesülünk.⁵⁰ A lengyel király – írja – „befogadta a királyi nemzetség egyik tagját, akit a magyar király száműzött, és szavát adta neki, hogy nemcsak hazáját, hanem a trónját is visszaszerzi... A királyi tanácsból és valamennyi előjáróságból a legelőkelőbb [magyar] főurak jelentek meg követként a [lengyel] király udvarában. Itt előadták, hogy az egész ország kész Bolesław zsámolyához leborulni... egyedül tőle remélve üdvöt. Keserű panaszokkal állottak elő uralkodójuk ellen és olthatatlan gyűlöletük okait fejtegették. Végül segílyt kértek, hogy királyukat előzhessék és a száműzöttet ültethessék helyére...” Ezután a csata részletezése következik. „Végül a [lengyel király] nem legyőzve, de a győzelem által kifárasztva, mi-

királynak : „Mit művelsz az országgal te, hitvány eb? Hasznosabb volna a te uralmadnál, ha Borithé lenne az ország...” „ezek után Sámson üldözőbe vették, azonban vágatása közben beleesett a folyóba és üldözője a folyóban lándzsájával megsebesítette. Sámsonnak páncél volt az inge alatt, és a páncél súlya miatt nem tudott kiúszni.” – SRH I. 449–451. Képes K. 201–202. Bonfini 2.6.185–200.

⁴⁶ SRH I. 451–452. Képes K. 202.

⁴⁷ Pauler MNT I. 243. Makk AUS 1972. 44. Gombos 136, 442, 532.

⁴⁸ Gombos 2289. „a te atyád vak volt, és én segítettem neki fegyvereimmel, csapataimmal az ő sérelméért a lengyelekkel harcoltam” – II. Gézának mondja 1152-ben Vlagyimirko. Font Márta: *Magyarok a Kijevi Évkönyvben*. Szeged, 1996. 56–57.

⁴⁹ Hodinka 1889. 423–430.

⁵⁰ Hodinka 427–428. Gombos 2289–2290.

után sok ezer ellent megölt, elhagyta a csatateret.” Tehát Bolesław-val szemben II. Béla és serege rendíthetetlennek és legyőzhetetlennek bizonyult. Ezen még a lengyel krónika szépítései sem tudtak változtatni.

Elgondolkodtató viszont az alábbi szövegrész: „befogadta [Bolesław] a királyi nemzetség egyik tagját, akit a magyar király száműzött, és szavát adta neki, hogy nemcsak hazáját, hanem a trónját is visszaszerzi.” Óhatatlanul vissza kell kanyarodnunk ahhoz a problémához, hogy Bors ispán azonos volt-e Borisszal? További bizonyítékát látom ebben a mondatban a két személy azonosságának, ugyanis a királlyá választott Bors ispánt száműzte Magyarországról annak idején II. István. Tehát egyedül az ő esetében lenne helyes a „trónt visszaszerezni” kifejezés. Ha Borisz külön személy, akkor a lengyel krónikáiról vele kapcsolatban nem fogalmazhat így, mivel Borisz és Iván kivételével senki nem szerezte meg Magyarországon a trónt, és senki más nem száműztek csak Boriszt. Viszont tudomásunk van arról, hogy Borisz viselte a király (kralész) címet Bizáncban is ugyanúgy, mint Lengyelországban. A fentiek szerint száműzött királyi mivoltában akarta a magyar koronát visszaszerezni.

A kudarcot követően – úgy tűnik – Borisz visszavonult egy időre. Krebl szerint a Szepességben maradt 1135-ig,⁵¹ ám ezt Font Márta cáfolja. Szerinte a lengyel krónika megbízhatatlan és Borisz valószínűleg visszament Lengyelországba, bár erre vonatkozó forrása nincs.⁵² Majd csak 1146-ban tűnik fel újra, hogy megpróbálja immáron II. Gézától elragadni a hatalmat.

Viszont tudjuk azt, hogy III. Lothar német császár Bolesław ellenében Béla oldalára állt: 1135 augusztusában a birodalmi gyűlésen (Plsen) III. Bolesław és Soběslav cseh herceg fegyverszünetet kötöttek, és Bolesław kötelezte magát, hogy a későbbiekben felhagy Béla ellenfele támogatásával.⁵³

II. Béla trónját tehát nem fenyegette többé veszély. De bármennyire is megszilárdult helyzete, az orosz fejedelemségek irányába folytatott külpolitikáját – úgy véljük, – befolyásolta Borisz léte. Jó volt a viszony Halics és Magyarország között, de 1138-ban a kijevi nagyfejedelemnek, Jaropolknak is segítséget nyújtott (aki pedig Borisz anyai nagybátyja volt) a csernyigovi Vsevolod

---

⁵¹ Font, Aetas 1995/3. 57.

⁵² Font, Aetas, 1995/3. 57.

⁵³ Gombos 442.

Olgovics elleni támadásban. Kristó Gyula ebből arra következtet, hogy Borisz ekkor nem tartózkodott Kijevben.⁵⁴ Az ottani politikában nem volt érdekelt már. Ugyanis ez idő tájt 1139 április 4-én hunyt el Eufémia Vologymerna, Borisz édesanyja,⁵⁵ érdekeinek elsőszámú szószólója.

II. Béla tehát kihasználta az alkalmat, hogy bosszút álljon Borisz és Bolesław támogatóin. „Béla tehát ellenségének szövetségese ellen vonul.”⁵⁶ Helytállónak tűnik tehát Deér József megfigyelése, miszerint Béla „uralkodásának csaknem valamennyi ténye... belső szükségletből, a trón biztosításának vágyából fakad.”⁵⁷

Az 1130-as évekhez képest nagy változások történtek mind az európai uralkodók szövetségi viszonyaiban, mind Magyarország kapcsolataiban. A korábbi cseh-magyar jó viszony II. Géza idejére megromlott. 1140-ben Soběslav cseh herceg halála után fiát mellőzve II. Vladislav került a trónra. Ellene természetesen az örökös, Vladislav herceg és znojmoi Konrád is harcba szállt. II. Géza pedig rokoni kapcsolatai révén – Makk Ferenc feltételezése szerint – erkölcsi és politikai támogatást nyújtott nekik.⁵⁸

A német-magyar viszony is módosult, nem jött létre III. Konrád fiának, Henriknek és a magyar királylánynak, Zsófiának a tervezett frigye, a császár feleslegesnek ítélte a házasságkötést, mivel enyhült az uralmon lévő Hohenstaufok és a pápapárti irányvonalat képviselő Welfek ellentéte. Zsófia teljes mellőzöttségben élt 1145-ig, amikor is az admonti bencés apácakolostorba vount. Ez a súlyos sérelem joggal háborította fel a magyar uralkodót, aki haragját csak Zsófia személyes kérésére volt hajlandó mérsékelni.

III. Konrád agresszívebbé váló külpolitikája további oka volt a két ország eltávolodásának. A német császár világuralmi terveket szőtt, megkívánta, hogy a szomszédos államok feltétlenül engedelmeskedjenek neki. II. Géza azonban elég erősnek tartotta magát és országát ahhoz, hogy ne adja be a derekát.

⁵⁴ Font 1996. 56-57. Hodinka 1916. 98.

⁵⁵ Font, Aetas 1995/3. 57.

⁵⁶ Deér József: *A magyar törzsszövetség és a patrimoniális királyság külpolitikája*. Kaposvár 1928. 119.

⁵⁷ Makk 1986. 120.

⁵⁸ Makk 1986. 120.

Az új külpolitikai helyzetet kihasználva megint színre lépett Borisz. Most is nagyon jól tájékozottnak bizonyult a magyar uralkodó külpolitikai kapcsolataiban beállt változásokról. Tudta, hogy számíthat a bosszúra szomjazó II. Vladislavra és, hogy megnyerheti magának III. Konrádot is, aki hatalmi terveiben Magyarország élén is szívesen látott volna vazallus uralkodót. Ezt a szerepet Borisz a cél érdekében eljátszotta volna.

Tehát 1146-ban Borisz a cseh fejedelem közvetítésével felkereste III. Konrádot, hogy segítséget kérjen a magyar trón megszerzéséhez. Freisingi Ottó krónikájából értesülünk erről: „...Bajorországba ment. – írja. – Itt Labezlaus cseh herceg járult eléje, magával víve a fent említett Boriciust. Ez síró és szálnalmat keltő szavakkal panaszkolt el az atyai birodalomtól való megfosztását és kérte, hogy nyújtson neki segílyt a császári hatalom, amelyen az egész föld védelme nyugszik; s a megnevezett cseh hercegnek s feleségének, Gertrudisnak, a király nővérének közbenjárására tiszteletre méltó elhatározással ígéretet kapott, hogy ebben a dologban megsegítik.”⁵⁹ (Gombos F. Albin ford.)

Konrád és szövetségesei [II. Vladislav és Babenberg (Jasomirgott) Henrik osztrák őrgróf és bajor herceg] Borisznak szabad kezét adták zsoldosok gyűjtésére. Ezek Peugen Henrik és Plein Liutold (Rapolt) grófok vezérlete alatt 1146 márciusában titokban Magyarországra jöttek és a húsvétot követő héten Pozsonyt bevették (1146 március 31.), melyre Julianus ispán gonosz gondatlansága révén kerülhetett sor.⁶⁰ II. Géza a hír vétele után „a magyarok nagy sokaságával siet a vár megszabadítására... Magyarország királya pedig, mihelyt megérkezett táborát ültetett és a várost ostromzár alá vette, miután azt a különböző hadigépek, ostromszerek és az íjászok egészen körülözlötték. Erre a teutonok a magyarokkal békekötésről kezdenek tárgyalni;...megegyeztek egymással, hogy a várat átadják, ők maguk hazatérnek, miután a királytól, amint azt eskü alatt ígérte, háromezer fontot kaptak kimerve.”⁶¹ A németek tehát váltságdíj fejében feladták Pozsony várát, Borisz megint kudarcot vallott.

Természetesen Gézának meg kellett mutatni erejét, hogy elejét vegye a későbbi támadásoknak, ne könnyeljenek el gyöngé uralkodónak, ellencsapást készített elő a német király és az osztrák őrgróf ellen. VI. Welf herceget anyagilag támo-

---

⁵⁹ Gombos 1765. Makk 1986. 118.

⁶⁰ Pauler I. 260. SRH I. 453. *Képes K.* 204. Gombos 1766.

⁶¹ Makk 1986. 121. Pauler I. 261. Gombos 1766.

gatta Bajorországért vívott harcában Konrád ellenében 1146 nyaratól. Babenberg Henriket pedig megtámadta. A Képes Krónika részletesen leírja az 1146. szeptember 11-i ütközetet, ahol kezdetben a „teutonok erősebbek voltak a magyaroknál; mert – mint az eretnekek – mindig heveskednek az elején, a végén pedig lelohadnak.” Végül Géza a Lajtánál döntő győzelmet aratott felettük. Az ellenség pedig Belos bán csapataitól üldözve a Fischa folyóig futott.⁶²

Mivel II. Géza nyugati kapcsolatai megromlottak, keleti irányban keresett szövetségeseket. Húgát az egyik lengyel részfejedelemből vette, ő maga pedig 1146 őszén a volhiniai Vlagyimir uralkodójának, – aki egyben kijevi fejedelem is – Izjaszlávnak leánytestvérét, Eufroszinát vette feleségül. Ezzel a lépésével talán ki akarta zárni annak a lehetőségét, hogy Borisz Kijevben leljen támogatókra egy újabb hatalom-megszerzési kísérlete során. Eufroszina és Izjaszláv ugyanis Vlagyimir Monomach unokái, azaz Borisz unokatestvérei voltak.⁶³ A fejedelemben tényleg szövetségesre talált. Azzal azonban nem számolt, hogy ezzel a házassággal óriási terhet vesz a nyakába, hiszen bekapcsolódik az orosz fejedelmek ellenségeskedéseibe és sógorát hosszú éveken keresztül katonailag segítenie kell, még akkor is, amikor Magyarországot a bizánci hódítás veszélye fenyegeti. Bizánc élére ugyanis 1143-ban Mánuel lépett, aki III. Konrádhoz hasonlóan világuralmi terveket forgatott a fejében. A német-római császárral szövetségben a dél-italiai Normann Királyságot akarta megsemmisíteni, illetve meghódítani Magyarországot (vagy annak legalább a II. Bazileosz idejében bizánci kézen lévő részét), amely a normann-francia szövetség tagja volt.⁶⁴ Így a későbbiekben Borisz számíthat Manuel támogatására is.

Borisz zsoldosait tehát II. Géza 1146-ban leverte. Ám a herceg makacs kitartással újra és újra felbukkant Magyarország határán, más-más támogató társaságában.

A pápa 1145. december elsején keresztes hadjáratot hirdetett a muzulmánok ellen. A francia király, VII. Lajos és III. Konrád német-római császár is felvették a keresztet 1146-ban. Hadseregeikkel Magyarországon keresztül Konstantinápolyba vonultak s onnan tovább Jeruzsálembe. III. Konrád 1147

---

⁶² SRH I. 453–457. *Képes K.* 206–207. Gombos 378.

⁶³ Font, Aetas 1995/3. 58.

⁶⁴ Moravcsik 1953. 78.

húsvétján indult mintegy hetven ezer fős seregével és a pünkösddöt (1147. június 8.) már a magyar határ közelében, a Fischa folyó partján ülte meg.

Borisz ki akarta használni a kínálkozó alkalmat. Azt gondolhatta: ha már a császár hadai átvonulnak Magyarországon, egyúttal trónra is segíthetnék őt. A Képes Krónika szerint „némely magyarok tanácsolták neki, jöjjön be az országba, akkor majd sokan urukká fogadják, elhagyva a királyt sokan csatlakoznak hozzá.”⁶⁵ Borisz ambícióit tehát a magyar korona megszerzésére hazai elégedetlenkedők is táplálták, akik az általuk hatalomra segített uralkodótól saját hatalmi felemelkedésüket és ezzel nagy adományokat vártak.

III. Konrád nem ígért nyíltan Borisznak segítséget, ugyanakkor elfogadta a herceg ajándékát.⁶⁶ A német kereszties had átvonulása öt héten át tartott Magyarországon, mikor is a császár „nem Krisztus zarándokaként mutatkozott, mert nem békésen viselkedett, hanem egy zsarnok rabló dühével dühöngött, [...] úgyhogy nem volt egész Hungáriában egyetlenegy anyaegyház vagy monostor sem, amelytől pénzt ne zsarolt volna, és amely félelmében ne adott volna a zarándokló császárnak.”⁶⁷

Ezután Borisz herceg VII. Lajos francia királynak küldött segélykérő leveleket.⁶⁸ Választ azonban nem nyert, ezért titkon a francia sereg soraiba rejtőzött.⁶⁹ A keresztiesek egy része Regensburgnál hajóra szállt a málhával és a Dunán utazott le a bolgár cárságig, a sereg másik része pedig szárazföldön vonult a Duna jobb partján. Így Borisz 1147 nyarán érkezett a franciákkal Magyarországra. A körülmények ismét nem alakultak számára kedvezően.

II. Géza barátságosan fogadta a francia uralkodót, – írja a jelenlévő kortárs, Odo de Diogilo – békét kötöttek s ennek megpecsételésekül VII. Lajos vállalta, hogy a magyar király újszülött gyermekének, Istvánnak keresztapja lesz.⁷⁰ A két király ezen kapcsolata a későbbi jó francia-magyar viszony alapját jelentette.

---

⁶⁵ SRH I. 459. Képes K. 209.

⁶⁶ Gombos 1720

⁶⁷ SRH I. 457–458. Képes K. 208.

⁶⁸ Hodinka 1889. 431.

⁶⁹ Gombos 1720.

⁷⁰ Gombos 1720–1721. Bonfini 2.6.330

„Később azután Geyza király egy Gurk nevű vitéz jelentéséből értesült arról, hogy Borith [...] Franciaország királyának kíséretében van.”⁷¹ Ez megbolygatta kissé az éppen létrejött barátságot, főleg azért, mert Odo szerint VII. Lajos is tudta, hogy seregében van Borisz, csak a bizánci császár iránti jóindulatból titkolta⁷² Géza előtt jelenlétét.

A francia és a magyar forrás több helyen eltér egymástól a további események taglalásában. Géza barátságukra hivatkozva követ útján kérte Borisz kiadatását, amit a francia király megtagadott a következő szavakkal: „Tudja meg a [magyar] király, hogy a király háza olyan, mint a templom, lába, mint az oltár; hogyan adhatnám ki megkötözve azt, aki a király házába úgy menekült, mint a templomba, és úgy borult a király lábához, mint az oltárhoz? Erre a követ azt mondta, a mi tudósaink úgy magyarázzák, hogy az egyház nem fogadja be a fattyút.”⁷³ Erre Borisz félve a következményektől Lajos király egyik lovát ellopta, és a lovaszt, aki őt rajtakapta, kardjával „a melle közepéig kettéhasította” és elmenekült.⁷⁴ A francia krónikás nem írt ilyen gyilkos cselekedetről, de a lólopást valószínűsíti: „mindenfelől összefutnak, Boriszt mint tolvajt elkapják és megverik, majd sártól piszkosan és – ágyékától eltekintve – meztelenül a király elé viszik. Mindenki tolvajnak vélte őt. Ő pedig a király elé vetette magát, noha nem ismerte a mi nyelvünket, és a királynak sem volt akkor tolmácsa, mégis néhány ismerős szót keverve a barbár szavak közé és gyakran emlegetve saját nevét, végül is felfedte, hogy ki ő. Ekkor aztán tisztességesen felöltöztetik, s másnapig őrizetben tartják”.⁷⁵ VII. Lajos pedig a békességet fenntartva vonult át Magyarország terü-

⁷¹ SRH I. 458. Képes K. 209.

⁷² „Manuel iránti jóindulatból” titkolta el a magyar király elől Borisz jelenlétét. Így fogalmaz Hodinka Antal tanulmányában. (Hodinka 1889. 432.), melyben bizonyítékkul Odo de Diogilotól idézi a következőt: „Dicitur tamen hoc duos principes scisse et gratia imperatoris Constantinopolitani... (Boricium) illis satis favorabiliter adhaesisse.” (Gombos 1720.) Itt azonban inkább VII. Lajos jó politikai vénájáról van szó, miszerint nem kell magukra haragítani a bizánci császárt, akinek Borisz rokona, mivel Bizáncon is át szándékozik vonulni nemsokára. Pauler Gyula is osztja e véleményyt. (Pauler I. 267.)

⁷³ SRH I. 459. Képes K. 210.

⁷⁴ SRH I. 459-460. Képes K. 210.

⁷⁵ „Congluunt enim undique qui Boricum sicut latronem capiunt et verberatum, luto sordidum, nudum exceptis femoralibus, regi adducunt. Omnes eum latronem putabant; ipse vero regi prostratus, licet ignoraret linguam nostram et rex tunc interpretem non haberet, quedam tamen verba nota barbaris vocibus inserens et suum nomen sepius iter-

letén s Boriszt is magával vitte Bizáncba. Ezt követően Borisz ott élt családjával. Olykor részt vett Manuel hadivállalkozásaiban is, mint azt az 1150-ben Magyarország ellen indított támadás⁷⁶ is mutatja.

II. Géza – mint már említettük – Eufroszina Msztyiszlavnával kötött házassága révén szövetségese lett a kijevi nagyfejedeleme, akinek az orosz fejedelmek belháborúi során hat alkalommal küldött katonai segítséget. Ezekről a hadjáratokról az orosz évkönyvek részletesen beszámoltak.⁷⁷ II. Géza orosz kapcsolataiban tehát változás mutatkozott: az eddigi halicsi-magyar szövetség felbomlott 1149-ben, amikor Izjaszlávot megsegítve a Kárpátoknál sorakozott fel hadaival a volt szövetséges, halicsi Vlagyimirko ellen. Így a kialakult új európai szövetségi rendszerekben is az ellenkező oldalra kerültek. Az egyik táborban II. Roger normann király vezetésével VI. Welf német herceg, VII. Lajos francia király, a pápa, II. Géza magyar király, II. Uroš szerb vajda és Izjaszláv kijevi nagyfejedelem állt, míg az ellentáborban Manuel bizánci császár, III. Konrád német-római császár, Velence, Vlagyimirko halicsi fejedelem volt.

Az orosz hadakozások mellett Magyarország egyre többször került szembe Bizánccal is. Ez a hosszú évekig tartó két irányban folytatott háborúskodás meglehetősen felőrölte az ország anyagi erejét.

A harmadik orosz hadjárat során, 1150 őszén II. Géza személyesen vezette csapatait. „Peremisl környékén sok falut is elfoglalt. Vologyimer pedig látva mindezt megijedt és küldött Kuknyis érsekhez és két másik püspökhöz és a király embeereihez. És így hosszasan könyörögve sok aranyat adott és rávette őket, hogy fordítsák vissza a királyt.”⁷⁸ Tehát számottevő eredmény nélkül, viszont kis embervesztéssel és némi anyagi haszonnal térhetett haza Géza október végén. Vele jött sógorának fia, Vlagyimir Msztyiszlavics is,⁷⁹ aki Belos bán⁸⁰ leányát készült feleségül venni.

ans, quis esset aperuit. Mox isitur honeste induitur et in crastinum reservatur.” – Gombos 1721. (Makk F. ford.)

⁷⁶ Moravcsik 1988. 208.

⁷⁷ Hodinka 1926. 106–187. Font 1996. 114–239.

⁷⁸ Hodinka 1916. 126–127. Font 1996. 152–153.

⁷⁹ Hodinka 1916. 126–127. Font 1996. 152–153. Ez a frigya a Bizánc ellenes magyar-szerb-volhiniai szövetség újabb megerősítését jelentette.

⁸⁰ Belos bán anyai nagybátyja volt II. Gézának, aki végig háborúskodta II. Béla és II. Géza uralkodásának idejét, mindig hűséges társa volt mind sógorának, mind unokaöccsének.

Bizánc ebben az időben – 1150 nyárutóján – a szerb lázadás elfojtására indult. Szövetségesét, II. Urošt a magyar király szintén támogatta némi fegyveres erővel,⁸¹ azonban a Tara patak mentén vívott csatában – 1150 késő őszén – a bizánciak győzedelmeskedtek.⁸² Manuel Komnénosz hadüzenetében Géza szemére vetette, hogy segítette a szerbeket, ezenkívül megtámadta szövetségesét, a halicsi fejedelmet⁸³ és ráadásul a normann királyhoz húz. Megindult a magyarok elleni bosszúhadjárat. II. Géza ekkor már útban volt Halicsból hazafelé, s meg sem pihenve indult a déli végekre hadakozni.

A Száva és a Duna összefolyásánál kelt át a bizánci had és a Szerémséget pusztította. Egyik részük Zimonyt ostromolta, majd később elfoglalta, másik részük pedig megkezdte a visszavonulást. Ekkor „érkezett meg viszont Belosis (Belos), aki ... ellen támadt”⁸⁴ Manuel, de ő kitért a császár elől és Barancsba vonult vissza.

Borisz herceg a magyarok elleni bosszúhadjáratból is tevékeny részt vállalt. Manuel megbízásából betört a Temesközbe, végig portyázva és felprédálva az ottani településeket. Ezen közben három magyar csapattal megütközött, akiket meg is futamított. Zsákmánnyal gazdagon megrakva indult vissza a fő-sereghez. Amikor a magyar „király megtudván, hogy Borises és nem a rómaiak császára okozta ezeket a bajokat... harcra vágyva a sarkában volt és üldözte.”⁸⁵ Szentől-szembe nem sikerült Géza királynak kiállni Borisz csapata ellen, mert ő – éjszaka sem pihenve – folytatta emberei visszavonását a Dunán fáklyák világánál.⁸⁶ Így sikerült visszamenekülnie Manuel táborába. A magyar király kezdeményezésére békét kötöttek, a császári had hazavonult Konstantinápolyba.

Borisz tehát szerencsét próbált Magyarország ellen a bazileosz katonájaként is. Felvonultatása lehetett figyelmeztetés, hogy Magyarország hagyjon fel a Bizánc érdekeit sértő politikával, különben veszélybe kerülhet az ország és

⁸¹ Moravcsik 1988. 201, 269.

⁸² Moravcsik 1988. 173–174. Makk 1986. 134.

⁸³ Moravcsik 1988. 206. p. „A császár főképpen éppen ezért készülődött ellene, hogy ti. az ő akarata ellenére fellépett Vlagyimir ellen (ez volt a neve Galitzia fejedelmének), aki a rómaiak szövetségese volt.”

⁸⁴ Moravcsik 1988. 207.

⁸⁵ Moravcsik 1988. 208.

⁸⁶ Moravcsik 1988. 208.

a korona egyaránt.⁸⁷ De lehetséges, hogy semmiféle külső inspiráció nem érte, hogy vegyen részt a harcokban; egyszerűen az elkeseredés hajtotta a magyar korona megszerzésére. Reményei, lehet, még ekkor sem foszlottak szerteszét, de jócskán megcsappanhattak.

Az 1150-es évek első felében a magyar-bizánci ellentét, háborúskodás többször kiújult, melyekbe Borisz újra és újra bekapcsolódott. Nikétasz említi, hogy a magyarok ellen „küldenek egy bizonyos Kalamanost. Ez azonban éppen nem ügyesen vezette a skythák elleni háborút, s döntő vereséget szenvedett: csapatai felmorzsolódtak, derék férfiakat veszített el, s maga is halálos csapást kapva elköltözött az élők sorából.”⁸⁸ Moravcsik Gyula szerint Nikétasz az 1151-es eseményekhez keveri Borisz halálát, de az ő feltevése az, hogy 1152-ben még részt vett a harcokban, s talán 1155 táján esett el, amikor a bizánciak súlyos vereségeket szenvedtek a magyaroktól.⁸⁹ Hodinka Antal azt mondja, Kinnamosz nem említi név szerint Borisz halálát, ám Freisingi Ottó az 1156-os esztendő eseményeinél jegyzi fel a következőt: „Nem sokkal ez idő előtt a görög császár Borisszal a magyarok ellen vezetve hadait nagy vereséget szenvedett annyira, hogy Borisz maga is, aki egy vele összejött kuntól, vagyis szkítától, nyíltól átlóve megöletett.”⁹⁰ A Nikétasz által említett Kalamanoszról – Moravcsikhoz hasonlóan – feltételezi, hogy azonos Borisszal. Az adatokat vegyíti és ő is 1151-1155 közötti időre teszi a herceg halálát.⁹¹ Makk Ferenc pedig így fogalmaz: „a besenyők elleni határszéli csatában veszítette életét 1153 táján.”⁹²

Borisz életútja lezárult. Bizánci tartózkodása alatt egyetlen egyszer sem kedvezett neki a nemzetközi helyzet a magyar korona megszerzésére. A bizánci császárok elfogadták szolgálatait, tisztes megélhetést, rangot adtak neki és családjának, de ezen túlmenően – politikai ambícióit – nem támogatták.

Borisznak két fia volt: Konsztantinosz és Szephanosz. Mindketten híven szolgálták Manuel Komnénosz császárt. A bizánci források szerint több hadszíntéren

---

⁸⁷ Makk 1986. 135.

⁸⁸ Moravcsik 1988. 271. 303.

⁸⁹ Moravcsik 1953. 80.

⁹⁰ Gombos 1770.

⁹¹ Hodinka 1889. 433.

⁹² Makk 1986. 139.

is megmutatták hadvezetői felkészültségüket. Sztephanoszt 1154 táján említi hadvezérként,⁹³ míg Konsztantinoszról több emlékünks is van, ő Konsztantinosz Kalamanoszként jelenik meg Kinnamosznál.⁹⁴ 1164 körül, mikor Nur-ad-Din szíriai mohamedán uralkodó (1146-1174) ellen harcolt Kilikia⁹⁵ duxaként. A feljegyzések alapján vakmerő volt, kockára tette katonái és saját életét is bizonytalan kimenetelű harcokban, mint az előbb említett ütközetben is, „mert Konstantinos, miután háborúban fölülkerekedett, [...] esztelen vakmerőségtől elragadtatva, és meggondolatlan üldözésbe bocsátkozva, nemcsak hogy maga fogságba esett, hanem a római ügyeket is tönkretette.”⁹⁶

Konsztantinosz diplomáciai megbízásokat is kapott Manueltől. Az egyik leghíresebbet őrizték meg a bizánci források, mely szerint Konsztantinosz Kalamanoszt, – aki eddigre szebasztoszi rangot kapott – a császár megbízta, hogy hódítsa el sógornőjét ellenségétől, unokaöccsétől, Andronikosztól, s vegye a lányt feleségül.⁹⁷ Philippa azonban csúnyán elutasította a fiatalembert, „szóra sem méltatta, sőt inkább ócsárolta kurta termetét és gúnyolta.” Végül kijelentette, hogy nem pártol el a hős Andronikosztól és nem köti magát „egy férfihoz, akinek a családja épp hogy él, és tegnapról vagy tegnapelőttől lett – ha egyáltalán – ismertessél” Konsztantinosz belátta, hogy Philippa semmibe veszi, így elhagyta Antiochiát, „...Tarsosba érve a rómaiakkal szemben ellenséges örményekkel” vette fel a harcot, ahol fogságba esett és a császár szabadította ki váltságdíj fejében.⁹⁸

1172 körül újra említi Kinnamosz Konsztantinoszt, aki fővezére volt annak a hadseregnek, mely Kilikiát akarta újra fennnhatósága alá vonni.⁹⁹ Valószínű-

⁹³ Makk AUS 1974. 65.

⁹⁴ „Előnyomulva harcba szállt Konstantinosszal, Kilikia duxával, akit ifjúkorában Kalamanosnak neveztek.” – Moravcsik 1988. 218.

⁹⁵ Kilikia Kisázsia délkeleti része, ahol örmények laktak. Függetlenségük megőrzése lett volna céljuk, ám a kereszties államok, a törökök és Bizánc is fennnhatósága alá akarta vonni, ami hol egyiküknek, hol másikuknak sikerült.

⁹⁶ Moravcsik 1988. 218.

⁹⁷ Philippa Antiochia fejedelmének, poitiers-i Raimundnak volt a leánya, Manuel feleségének, Máriának pedig a nővére, aki a keleti hadjáraton levő Andronikosszal szerelmi viszonyba került. Manuel ezen felháborodván Philippát Konstantinosszal akarta elvetetni 1166 táján. Moravcsik 1988. 282.

⁹⁸ Moravcsik 1988. 282–283.

⁹⁹ „Sokan váltogatták egymást a fővezérségben, akik közt nevezetes volt Konstantinos, akit Kalamanosnak neveztek... ugyan sok gyászt okozott az örményeknek, de még több kárt szenvedett maga” – Moravcsik 245–246.

leg azért kerülhetett – sokak után – erre a posztra, mert jól ismerte a helyszínt, a körülményeket, mivel néhány évvel korábban a terület az ő kormányzása alatt állt. Katonailag azonban ezúttal nem volt sikeres.

Egy költemény tanúsága szerint Konsztantinosz Kalamanosz (anyja után) Dukasz hűségét nemcsak katonai erejével bizonyította, hanem ajándékkal egy arany tálat is csináltatott a bizánci császárnak.¹⁰⁰

A XII. századból két ólompecsét feliratán is előfordul a Kalamanosz név. Az egyik pecséten egy verses szöveg olvasható: „Mártír, fedezz engem, tisztelődet, Kalamanoszt, /az írásokat megerősítve és a harcokban velem/ együtt tartva!”¹⁰¹ A másik pecsét elülső oldalán Szent Dömötör látható, hátlapján pedig egy felirat, melyben szintén szerepel a Kalamanosz név: „A fenséges Dukas Kalamanos pecsétje.”¹⁰² Talán kilikiai kormányzósága idején használta ezt a pecsétet.

Ennyit tudunk Borisz leszármazottairól, akik, úgy látszik, – bár kitűnő katonák voltak, akár apjuk – már nem törekedtek a magyar korona megszerzésére, karrierjüket inkább Bizáncban építették. Magas rangra emelkedtek, mégis úgymond „jött-mentnek” számítottak.

---

¹⁰⁰ Moravcsik 1988. 190, 192. Ismeretlen költő alkotása a XII. századból, mely velencei kéziratban maradt ránk.

¹⁰¹ Moravcsik 1988. 255.

¹⁰² Moravcsik 1988. 255. Moravcsik 1953. 77.